

ТОВАРИСТВО "ЗНАННЯ" КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Розглянуто історію заснування, основні напрями діяльності, форми і методи роботи організації товариства "Знання" Київського університету.

Ключові слова: культурно-просвітницька організація, товариство "Знання", Київський університет.

Одна з найбільших всеукраїнських культурно-просвітницьких організацій – товариство "Знання" України було засноване 16 січня 1948 року. Метою цієї організації було поширення політичних і наукових знань УРСР. Нині це наймасовіша громадська науково-просвітницька установа нашої країни. Першим головою товариства "Знання" був Президент АН УРСР, академік О.В.Палладін – всесвітньовідомий вчений-біохімік. Упродовж 1948 – 1949 років були створені обласні організації товариства, у 1958 році засновані народні університети. В кризові 1990-ті роки організація намагалася всіма силами зберегти державну підтримку. У листопаді 1990 року XII позачерговий з'їзд республіканського товариства "Знання" (структурний підрозділ всесоюзної організації) конституювався в Установчий з'їзд товариства "Знання" України.

При Київській обласній організації товариства "Знання" України у 1948 році розпочала діяльність громадська організація лекторів при Київському державному університеті ім. Т.Г.Шевченка. Перші фахові лекторські групи були створені в університеті у 1970 році. Офіційно організація товариства "Знання" Київського університету розпочала свою роботу у 1978 році у складі Київської міської організації товариства "Знання" Ленінського району.

Деякі найважливіші напрями діяльності, форми та методи лекційної роботи організації товариства "Знання" Київського університету у 1978 році висвітлює розвідка М.М.Артинова¹. На вагому роль викладачів та співробітників Київського університету у науково-просвітницькій діяльності товариства "Знання" України вказують у своїх студіях О.Бобрик, П.П.Кононенко, Б.І.Корольова, М.М.Коропатник, В.І.Кушерець, В.І.Шинкарук та інші². Про зміну форм і методів діяльності українських культурно-просвітницьких організацій (у тому числі й товариства "Знання") в умовах економічної кризи в перші роки незалежності України йдеться в статті К.Левчука³. Цінну статистичну інформацію містить звітна документація організації товариства "Знання" Київського університету, яка зберігається у фондах Музею історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка⁴. Різноманітні матеріали про товариство "Знання" Київського університету містяться у газеті "За радянські кадри" (з 1969 р. – "Київський університет")⁵.

Велику допомогу при зборі матеріалу про товариство "Знання" Київського університету надали співробітники Наукової бібліотеки ім. М.Максимовича М.І.Горбатюк, С.О.Канєвська, А.В.Козонущенко, Т.Є.Кравченко, Л.Р.Научитель.

Як свідчать джерела, у 1978 році товариство "Знання" Київського університету об'єднувало у своїх лавах 1530 осіб. Серед них 10 академіків, 160 професорів і докторів наук, 780 доцентів і кандидатів наук, 380 викладачів, асистентів і аспірантів, 200 студентів-старшокурсників⁶.

Станом на 17 жовтня 1990 року товариство налічувало 946 членів, об'єднаних в 25 первинних організацій, в яких працювали висококваліфіковані фахівці: 8 академіків і членів-кореспондентів АН СРСР і АН УРСР; 165 докторів, професорів; 518 кандидатів наук, доцентів. Разом з ними лекції читали й студенти⁷.

Попри те, що за радянських часів пропаганда марксистсько-ленінської теорії, радянського способу життя, внутрішньої та зовнішньої політики КПРС були основною метою товариства

"Знання", вчені Київського університету у своїй лекторській діяльності прагнули якомога ширше висвітлити передові досягнення вітчизняної науки та культури.

Основними напрямками діяльності товариства були: актуалізація тематики лекцій, розробка тематичних циклів лекцій; удосконалення форм лекційної пропаганди; вивчення та застосування методів лекційної роботи колег з інших навчальних закладів країни; укладання планів-графіків лекцій, виховання лекторських кадрів та інші.

Тематика лекцій торкалася широкого кола питань, серед них: політичне життя; Шевченківські читання; маловідомі сторінки історії міста Києва; історія України; історія українського козацтва тощо. Товариством були розроблені тематичні цикли лекцій з історії, української мови та літератури, педагогіки, психології, хімії, астрономії, математики, географії, біології, охорони навколишнього середовища та інші⁸.

Товариство застосовувало різноманітні форми роботи: круглі столи, диспути, прес-конференції, політичні ринги, клуби по інтересам, тематичні вечори, науково-практичні конференції, семінари, консультації, кінолекторії, курси по підготовці лекторів та інші.

Лектори товариства "Знання" виступали з лекціями в трудових колективах міста Києва, області, республіки. Добре зарекомендували себе колективні виходи вчених університету на підприємства під час проведення "Днів науки", "Днів кафедри" тощо⁹.

Нагальними проблемами товариства "Знання" Київського університету на початку 1990-х років стали необхідність переходу на госпрозрахунок, організаційного оновлення та демократизації діяльності. Вирішенню цих питань були присвячені два пленуми правління Київської міської організації товариства "Знання", що відбулися 5 квітня та 15 травня 1990 року. Про шляхи перебудови товариства йшлося на Пленумі товариства "Знання" Київського університету і на засіданні круглого столу 18 вересня 1990 року.

В різний час товариство очолювали К.О.Джеджула, В.С.Бруз, А.Г.Слюсаренко та інші.

До складу правління товариства "Знання" входили: Й.Д.Ремезовський, Д.Л.Сергієнко, В.Д.Мирончук, І.П.Яровий, Л.П.Александрова, Є.В.Сидоренко, Є.В.Бузаньова, Н.І.Клименко, Ю.О.Калінцев, Я.С.Калакура, В.О.Корольов, В.М.Ткаченко, Л.М.Шербаум, Д.О.Сливінська (референт) та інші.

В авангарді роботи товариства "Знання" завжди були провідні вчені університету М.У.Білий, І.І.Ляшко, П.Г.Богач, А.А.Чухно, М.Г.Находкін, М.А.Акопов, В.С.Бруз, О.А.Бородін, С.В.Всехсвятський, К.О.Джеджула, Л.Г.Мельник, В.І.Наулко, М.В.Дученко, О.З.Жмудський, А.Ф.Кізченко, О.Л.Липа, М.М.Матвійчук, І.Ф.Надольний, Б.Г.Новіков, Є.В.Назаренко, Й.Д.Ремезовський, Б.І.Стеля, М.С.Ступницький, В.К.Танчер, Г.М.Цветков, К.С.Забігайло, В.П.Шевчук, О.В.Стеценко, М.Й.Ядренко, І.С.Ястремський, В.П.Діденко, Л.П.Александрова, В.Ю.Бичатін, В.М.Влезько, Л.І.Воротіна, Н.І.Клименко, П.П.Кононенко, О.Є.Манюха, Л.Й.Марісова, О.В.Сидоренко, М.І.Скуленко, В.М.Соломахіна, В.М.Фененко, С.Г.Фіногеев, Ю.В.Шанін, Л.М.Козінцева, Г.Є.Чайка, Є.В.Бузаньова, В.К.Яцимірський, Я.С.Калакура, Л.В.Губерський, В.Й.Голуб та інші.

Цілеспрямовано працювали 24 первинні організації факультетів та підрозділів Київського університету. Найактивнішими лекторами були: на історичному факультеті – П.М.Овчаренко, О.А.Бородін, В.Є.Лось, Г.В.Стрельський, Г.Г.Письменний, Л.Ф.Гайдуков, М.М.Матвійчук, Г.П.Міщенко, О.А.Спирін, Я.М.Серіщев, О.П.Крижанівський, Є.В.Сафонова, Г.М.Кривошея, А.Ф.Кізченко, Л.Г.Мельник, Ю.А.Горбань, В.П.Мольченко, Ю.А.Калінцев, Г.І.Сургай, В.І.Наулко, Н.І.Миронець, М.І.Федорина, Ю.І.Шаповал, В.П.Шевчук, А.Г.Слюсаренко, В.П.Рябцев, Б.А.Шарафутдінов, С.Н.Саженьюк, В.Ф.Колесник, В.І.Сергійчук, Б.М.Гончар, А.Ф.Мінгазутдінов, В.І.Полохало, М.М.Артинов, Г.Д.Казьмирчук, М.М.Карабанов, В.М.Мордвінцев, М.Г.Щербак, В.І.Червінський; на філологічному факультеті – А.В.Кулініч, А.О.Білецький, М.С.Грицай, В.В.Коптілов, І.К.Кучеренко, М.Й.Сиротюк, Н.Й.Жук, Л.П.Александрова, П.П.Кононенко, Н.В.Костенко, А.П.Могила, М.О.Семенов, П.М.Сіренко, Л.Д.Скирда та інші; на юридичному факультеті – Є.В.Назаренко, А.П.Ткач, В.В.Копейчиков, І.Г.Побірченко, В.М.Мунтян, Є.А.Тихонова, М.П.Стеценко, Ю.В.Майданник, П.С.Матишевський, М.Й.Штефан, Н.І.Клименко, М.О.Сенчик, Л.В.Коваль; на філософському – В.К.Танчер, В.Ю.Бичатін, Л.В.Губерський, А.Є.Конверський, Р.С.Приходько, О.В.Огнева, І.І.Бражник, М.В.Дученко, В.О.Кудін, Л.Т.Левчук, І.Ф.Надольний, В.М.Фененко, О.І.Фортова, В.О.Суярко, Ф.М.Кирилюк; на біологічному

факультету – Г.Д.Бердишев, Б.Г.Новіков, А.В.Капля, О.П.Кришталь, О.В.Сидоренко, О.В.Денісієвський, Г.К.Кравець, Н.Д.Міхновська, В.М.Соломахіна, І.О.Василевська, В.О.Межжерін; на радіофізичному факультету – М.Г.Находкін, С.М.Левитський, В.І.Стріха, П.А.Коротков, В.М.Безручко, Ю.В.Воробйов, Є.В.Бузаньова, І.П.Мацуй; на економічному факультеті – І.С.Ступницький, А.А.Чухно, І.С.Ястремський, М.С.Черненко, В.Г.Чепінога, Р.Х.Васильєва, Г.Н.Климко, Л.І.Воротіна, О.Д.Стебляно, В.М.Влезько, І.П.Яровий, В.А.Вергун, М.Д.Міронов, В.П.Маруня, Н.Г.Петрович, І.О.Гриненко; на механіко-математичному факультеті – М.І.Кованцева, В.І.Лавренюк, Г.Й.Прізва, Д.С.Селівестрова, М.Й.Ядренко; на хімічному факультеті – Л.К.Мушкало, О.В.Стеценко, П.П.Попіль, Т.В.Табенська; на факультеті міжнародних відносин – Г.М.Цветков; на географічному факультеті – Л.М.Козінцева, Е.Т.Палієнко, М.І.Щербань; в Астрономічній обсерваторії – К.І.Чурюмов, Л.М.Шербаум.

Науково-просвітницькою діяльністю активно займалися співробітники історичного та зоологічного музеїв Київського університету О.Л.Коханова, В.А.Короткий, Л.Б.Стельмах, О.П.Корнеєв, В.М.Соломахіна, Л.О.Смогоржевський, Б.Г.Новіков, М.М.Біляшівський та інші.

З 1953 року головою правління Українського республіканського товариства "Знання" була доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки УРСР (1966) Л.І.Кухаренко (1906 – 1971). З 1931 року Лідія Іванівна працювала в Київському університеті, з 1953 року завідувала кафедрою політичної економії. Ця енергійна жінка встигала поєднувати викладацьку, науково-дослідну та культурно-просвітницьку діяльність. Цінні матеріали про роботу в організації товариства "Знання" УРСР вона передала до фондів Музею історії Київського університету.

Тривалий час (1973 – 1993 рр.) референтом товариства "Знання" Київського університету працювала випускниця історико-філософського факультету університету (1960) Р.В.Карабенюк. За двадцять років роботи в цій організації вона неодноразово була відзначена подяками і почесними грамотами керівництва університету, міського й республіканського товариства "Знання".

Вагомий внесок у розвиток та діяльність організації товариства "Знання" Київського університету вніс його останній голова доктор історичних наук, професор А.Г.Слюсаренко.

Роботу товариства "Знання" систематично висвітлювала газета "Київський університет". Члени товариства щороку читали близько 14 000 лекцій по всій Україні. Ними були підготовлені науково-методичні посібники і рекомендації, серед яких "Поради лектору", "Поради рецензенту", "Пам'ятка рецензента", "Методичні рекомендації лектору-наставнику", "Методика рецензування публічної лекції" та інші¹⁰.

У 1993 році товариство припинило свою діяльність. Його архів був переданий на збереження до фондів Музею історії Київського університету.

Вчені Київського національного університету імені Тараса Шевченка і нині продовжують науково-просвітницьку діяльність у складі товариства "Знання" України, займаються розробкою та впровадженням нових інформаційно-освітніх технологій, працюють над створенням інформаційної бази знань, корпоративної обчислювальної мережі на території України, яка забезпечить інтеграцію інтелектуального потенціалу членів товариства з національним та світовим інформаційними ресурсами.

З 1999 року товариство "Знання" України очолює Президент – академік НАН України В.Г.Кремень. Голова правління – доктор філософських наук В.І.Кушерець. Ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України, доктор філософських наук, професор, Герой України Л.В.Губерський є одним із віце-президентів товариства "Знання" України.

Основними напрямками роботи Товариства "Знання" України на сучасному етапі соціально-політичний, економіко-правовий, науково-просвітницький та міжнародна діяльність.

Соціально-політичний напрям роботи передбачає інформаційно-пропагандистське забезпечення курсу економічних реформ та політичних перетворень; пропаганду ідеології державотворення та пошук шляхів національної консолідації українського суспільства; роз'яснення державної регіональної політики та розвиток місцевого самоврядування; виховання національної та етнічної толерантності, принципів соціального порозуміння. Економіко-правовий напрям діяльності становлять правова освіта та надання правових послуг громадянам України; поширення економічних знань. Науково-просвітницький напрям включає поширення фунда-

ментальних природничо-наукових знань; виховання екологічної культури громадян; інформатизація суспільства, поширення комп'ютерної грамотності; організація додаткової безперервної освіти дорослих. І, нарешті, міжнародна діяльність Товариства "Знання" України зосереджена на туризмі, в тому числі освітньому¹¹.

Великий досвід роботи та широкий тематичний спектр діяльності товариства "Знання" дає підстави стверджувати, що ця організація стала неформальним інститутом, який сприяє реалізації інтелектуального потенціалу нації, метою діяльності якого є забезпечення інформаційно-освітніх потреб громадян України. Слід зазначити, що серед найактивніших членів товариства "Знання" України – найкращі представники Київського національного університету імені Тараса Шевченка – провідного вітчизняного науково-дослідницького навчального закладу України.

¹ Артинов М.М. Досвід роботи організації товариства "Знання" Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. – К., 1978. – 85 с.

² Бобрик О. Товариство "Знання" підготувало // Київський університет. – 14 травня 1993; Кононенко П.П. Звіт про роботу пленуму товариства "Знання" УРСР // Трибуна лектора. – 1990. – № 5. – С. 5; Корольов Б.І., Коропатник М.М. У пошуках шляхів підвищення ефективності лекційно-просвітницької роботи (1977 – 1990 рр.) // Трибуна лектора. – 2003. – № 1/2. – С. 14 – 17; Кушерець В.І. Знання як енергетика успішного розвитку України // Трибуна. – 2003. – № 5/6. – С. 10 – 13; Шинкарук В. Неминуща цінність знання // Наука і культура. Україна. – 1999. – Вип. 30. – С. 16 – 19.

³ Левчук К. Діяльність українських національно-культурних товариств в перші роки незалежності (90-ті рр. ХХ ст.) // Етнічна історія народів Європи. – К., 2011. – № 35. – С. 9 – 14.

⁴ Колекція "Товариство "Знання" // Фонди Музею історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

⁵ Артинов М., Карабенюк Р. Щоб слово стало більш дієвим // Київський університет. – 2 квітня 1979. – № 3; Карабенюк Р. Дієвість лекційної пропаганди // Київський університет. – 26 листопада 1979. – № 35; її ж. Цикл лекцій // Київський університет. – 17 вересня 1979. – № 27; її ж. Грамота пропагандистам Київського університету // Київський університет. – 28 грудня 1984. – № 10; Овчаренко П.М. Завжди попереду // Київський університет. – 12 лютого 1970. – № 5.

⁶ Артинов М.М. Вказ. праця. – С. 4.

⁷ Слюсаренко А.Г., Карабенюк Р.В. Інформація про роботу правління товариства "Знання" Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка від 17 жовтня 1990 року. – К., 1990.

⁸ Програма циклу лекцій з історії СРСР, української мови та літератури, російської мови та літератури. – К., 1990. – 16 с.; Програма циклу лекцій з суспільствознавства, математики, географії, української мови та літератури, російської мови та літератури. – К., 1990. – 15 с.

⁹ Інформація о ходе проведения очередной аттестации членов Общества в первичных организациях общества "Знание" г. Киева. – К., 1984. – С. 1 – 2; Постановление VI Пленума правления Киевской городской организации общества "Знание" от 12 апреля 1984 года. – К., 1978. – 8 с.; Справочный материал к отчёту правления Шевченковской районной организации общества "Знание" на Пленуме правления Киевской городской организации общества. – К., 1984. – 11 с.

¹⁰ Комплексный план работы с лекторскими кадрами на 1981 – 1985 гг. – К., 1980. – 20 с.; Методические рекомендации в помощь лектору. – К., 1983. – 24 с.

¹¹ <http://znannya.org.ua/services.htm>

Исследована история создания, основные направления деятельности, формы и методы работы организации общества "Знание" Киевского университета.

Ключевые слова: культурно-просветительская организация, общество "Знание", Киевский университет.

Article deals with the history of formation, activities, forms and methods of organization of the Kyiv University society "Knowledge".

Key words: cultural and educational organization, society "Knowledge", Kyiv University.